

KŘESŤANSTVÍ A POHANSKÁ MOUDROST

V době, v níž také křesťanství má své první počátky, vystupují uvnitř antické pohanské kultury světonázory, které se ukazují jako pokračování platónského druhu představ a které se mohou chápat rovněž jako zniterněná, zduchovnělá mysterijní moudrost. Počínají alexandrijcem *Filónem* (25 př. Kr až 50 po Kr.). Děje přivádějící k božství jsou podle něj vloženy zcela do nitra lidské duše. Mohlo by se říci: mysterijní chrám, v němž hledá Filón svá svěcení, je pouze a jedině jeho vlastní nitro samotné a jeho vyšší zážitky. Pomocí procesů čistě duchovního rázu nahrazuje procedury, odehrávající se v místech mystérií. Podle jeho přesvědčení nevede smyslové nazírání ani logické poznávání rozumem k božství. Obojí se zabývá jen pomíjivostí. Pro duši je však cesta, jak se nad tyto způsoby poznání pozvednout. Musí vystoupit ven z toho, co nazývá svým obyčejným „já“. Musí být tomuto „já“ odtržena. Pak vstoupí do stavu spirituálního povznesení, osvícení, v němž už v obyčejném smyslu neví, nemyslí ani nepoznává, neboť je srostlá s božstvím a spolu s ním splynula. Božství je prožíváno jako něco, co se nedá formovat v myšlenkách ani sdělovat v pojmech. Je *prožíváno*. A kdo je prožívá, ten ví, že o něm může podat sdělení jen tehdy, když se dostane k tomu, aby dal slovům život. Svět je věrným obrazem této mystické podstaty, prožívané v nejhlubších vrstvách duše. Svět vyšel z neviditelného, nepředstavitelného Boha. Přímým obrazem tohoto božstva je moudrostiplná harmonie světa, sledovaná smyslovými jevy. Tato harmonie plná moudrosti je duchovním protějškem božstva. Je to božský duch, vylitý do světa: světový rozum, Logos, boží potomek či Syn. Logos je prostředníkem mezi smyslovým světem a nepředstavitelným Bohem. Tím, že člověk proniká poznáním, sjednocuje se s Logem. Logos je v něm ztělesněn. K duchovosti vyvinutá osobnost je nositelem Logu. Nad Logem je postaven Bůh; pod ním se nalézá pomíjivý svět. Člověk je povolán, aby řetěz mezi oběma uzavřel. To, co prožívá ve svém nitru jako ducha, je duch světa. Takové představy nám bezprostředně připomínají způsob pythagorovského myšlení.

Jádro bytí je hledáno ve vnitřním životě. Ale vnitřní život šije vědom své kosmické platnosti. V podstatě vyšlo z druhu představ podobných Filónovým to, co říká Augustinus: „Vidíme všechny věci, jež jsou učiněny, protože jsou; ale jsou proto, že je vidí Bůh.“ A o tom, *co* a *čím* vidíme, významně připojuje: „A protože jsou, vidíme je zevně; a protože jsou dokonalé, vidíme je vnitřně.“ U Platóna je základní představa stejná. Filón stejně jako Platón viděl v osudech lidské duše ukončení velkého dramatu světa, probuzení zakletého Boha. Sám popsal vnitřní duševní činy slovy: Moudrost v nitru člověka kráčí „napodobujíc cesty Otce a pohlížejíc na pravzory formuje tvary“. Není proto žádnou osobní věcí, formuje-li člověk v sobě tvary. Tyto tvary jsou věčnou moudrostí, jsou kosmickým životem. To je v souladu s mysterijním pojetím lidových mýtů. Mysta hledá v mýtech hlubší pravdivé jádro. A co činí mysta s pohanskými mýty, to koná Filón s mojžíšovskými zprávami o stvoření. Zprávy Starého zákona jsou pro něj obrazy vnitřních duševních dějů. Bible vypravuje o stvoření světa. Kdo je pojímá jako znázornění zevních dějů, ten je zná jen zpola. Zajisté stojí psáno: „V počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země pak byla pustá bez ladu a skladu, a temnota byla nad pratůní, a duch Boží se vznášel nad vodami.“ Ale pravdivý, vnitřní smysl takových slov se musí prožívat v hlubinách duše. Bůh se musí najít v nitru, pak se objeví jako „prapůvodní zář, vysílající nesčetné paprsky, smyslově nevnímatelné, ale vesměs myšlenkové“. Tak se vyjadřuje Filón. Téměř přesně jako v bibli se líčí u Platóna v „Timaiu“: „Ale když nyní viděl Otec, jenž vesmír stvořil, jak se tento vesmír stal oživeným a pohyblivým, jak se stal obrazem věčných bohů, pocítil v něm zalíbení.“ V bibli čteme: „A viděl Bůh, že to vše bylo dobré.“ - Poznat božství znamená stejně u Platóna jako v mysterijní moudrosti prožívat vývojový děj stvoření jako vlastní duševní osud. Dějiny stvoření a dějiny zbožšťující se duše tím splývají vjedno. Podle přesvědčení Filóna lze Mojžíšovu zprávu o stvoření použít k napsání dějin duše hledající Boha. Všechny věci v bibli tím nabývají hluboce symbolického smyslu. Filón se stává vykladačem tohoto symbolického smyslu. Čte bibli jako dějiny duše.

Smíme říci, že Filón tímto způsobem čtení bible odpovídá jednomu rysu své doby, vyvěrajícímu z mysterijní moudrosti. Vždyť o stejném způsobu vykládání starých spisů mohl mluvit u terapeutů. „Také mají díla starých spisovatelů, kteří kdysi vedli jejich školu a zanechali po sobě mnohé rozborů o metodě, obvyklé v *alegorických* spisech...Výklad těchto spisů směřuje u nich k hlubšímu smyslu *alegorických* vyprávění.“. Filón takto směřoval k hlubšímu smyslu „alegorických“ vyprávění Starého zákona.

Lze si uvědomit, k čemu mohl takový výklad vést. Čteme zprávu o stvoření světa a nacházíme v tom nejen zevní vyprávění, ale vzor pro cesty, jimiž se musí ubírat duše, aby se dostala k božství. Duše tedy musí opakovat v sobě mikrokosmicky boží cesty, v čemž jedině může spočívat její mystické dychtění po moudrosti. V každé duši se musí odehrávat světové drama. Duševní život mystického mudrce je *naplněním* vzoru, daného ve zprávě o stvoření. Mojžíš nepsal jen proto, aby vyprávěl dějinné skutečnosti, ale aby v obrazech znázornil, jakými cestami musí jít duše, chce-li najít Boha.

To vše zůstává ve Filónově světovém názoru uzavřeno *uvnitř* ducha. Co Bůh prožíval ve světě, prožívá člověk v *sobě*. Boží slovo, Logos se stává událostí duše. Bůh vedl Židy z Egypta do zaslíbené země; dal jim procházet útrapami a nedostatky, aby jim pak tuto zaslíbenou zemi daroval. To je zevní děj. Prožívejme jej vnitru. Jdeme ze země egyptské, z pomíjivého světa, strádáním, které vede k potlačení světa smyslů, do zaslíbené země duše a dosahujeme věčnosti. U Filóna je to vše vnitřní děj. Bůh, který byl vyliť do světa, slaví v duši své zmrtvýchvstání, jestliže bylo jeho tvůrčí Slovo pochopeno a v duši tvořivě napodobeno. Pak člověk v sobě duchovně zrodil Boha, který se stal člověkem, Logos, Krista. Toto poznání bylo pro Filóna i pro ty, kteří shodně uvažovali, zrozením Krista ve světě ducha. Dalším vypracováním tohoto filónského druhu myšlení byl také světonázor novoplatónský, který se vyvíjel zároveň s křesťanstvím. Pohlédme, jak popisuje své duchovní zážitky *Plótinus* (204 až 269 po Kr.):

„Často, když procítám z dřímoty těla a přicházím k sobě, odvrácen od

zevního světa vstupují do sebe, tu vidím neobyčejnou krásu; jsem si pak jist, že jsem zpozoroval svou lepší část; účastním se pravého života, jsem sjednocen s božstvím a spočívám v něm, získávám sílu přenést se ještě nad samo nadsvětí. Když po tomto spočinutí v Bohu sestupuji pak z duchovního zření opět k tvoření myšlenek, sám sebe se ptám, jak k tomu došlo, že teď sestupuji a že vůbec jednou má duše vstoupila do těla, když přece ve své podstatě je takovou, jakou se mi právě ukázala,“ a „co vlastně může být příčinou, že duše zapomínají na Otce, Boha, když přece pocházejí z onoho světa a jemu náležejí, a tak o něm ani o sobě nic nevědí? Začátkem zla je pro ně odvaha a rozkoš ze vznikání a sebeodcizení, potěšení patřit jen sobě. Dychtily po vlastní nádheře; pospíchaly za svým smyslem, a tak se dostaly na scestí, až úplně odpadly, a tím přišly o poznání svého původu z onoho světa, podobně jako děti, brzy odloučené od rodičů a vychované někde daleko, nevědí, kdo samy jsou, ani kdo jsou jejich rodiče.“ Životní vývoj, který má duše hledat, znázorňuje Plótinus: „Budiž uklidněn její tělesný život a jeho vlnobití, usmířena necht' spatřuje vše, co ji obklopuje: zemi a moře a vzduch i samo nebe, bez pohnutí. Necht' se učí dbát toho, jak do klidného kosmu se duše jakoby vlévá a vzniká, ze všech stran doráží a září; jako když paprsky slunce prosvěćují temný mrak a činí jej zlatě třpytivým, tak propůjčuje duše, když vchází do tělesnosti nebem objímaného světa, tomuto světu život a nesmrtelnost.“

Ukazuje se, že tento světový názor má dalekosáhlou podobu s křesťanstvím. U vyznavačů Ježíšovy obce se říká: „Co bylo od počátku, co jsme slyšeli, co jsme viděli svýma očima, co jsme zřeli a čeho se naše ruce dotýkaly, o *Slovu života*... zvěstujeme vám.“ Tak ve smyslu novoplatónismu by se mohlo říci: „Co se od počátku stalo, co nelze slyšet ani vidět, to musíme prožít spirituálně jako Slovo života“. - Vývoj starého světového názoru se tedy tímto rozštěpuje. Vede k ideji Krista, vztahující se v novoplatónismu a podobně zaměřených světových názorech k čisté duchovnosti; a na druhé straně k splnutí této ideje Krista s dějinným zjevem, s osobností Ježíše. Pisatel Janova evangelia oba světónázory spojuje. „V prapočátku bylo Slovo.“ Toto

přesvědčení sdílí s novoplatónovci. Slovo se stává v nitru duše duchem; to dovozují novoplatónovci. Slovo se stalo v Ježíši tělem; to dovozuje pisatel Janova evangelia a s ním křesťanská obec. Bližší smysl, jak se mohlo Slovo samo stát tělem, byl dán celým vývojem starých světonázorů. Platón tedy vypráví o tom, co je makrokosmické: Bůh rozepjal světovou duši na světové tělo do *tvaru kříže*. Touto světovou duší je Logos. Má-li se Logos stát tělem, musí v tělesném bytí opakovat světově kosmický proces. Musí být přibit na kříž a vstát z mrtvých. Jako duchovní představa byla tato nejdůležitější myšlenka křesťanství dávno ve starých světonázorech předznačena. Jako osobní zážitek to zakoušel mysta při „zasvěcení“. Jako skutečností, platnou pro celé lidstvo, tím musel projít „Logos, který se stal člověkem“. Co tedy bylo ve starém vývoji moudrosti dějem mysterijním, stává se skrze křesťanství historickou skutečností. Tím bylo křesťanství nejen splněním toho, co předpovídali židovští proroci, nýbrž bylo také splněním toho, co předem zobrazila mystéria. - Kříž na Golgotě je mysterijní kult starověku shrnutý ve skutečnost. S tímto křížem se nejprve setkáváme ve starých názorech; a setkáváme se s ním v ojedinelé události, jež má mít platnost pro celé lidstvo, na počátku křesťanství. Z tohoto hlediska může být chápáno to, co je v křesťanství mystické. Křesťanství jako mystická skutečnost je jedním vývojovým stupněm evoluce lidstva; a události v mystériích a účinky jimi podmíněné jsou přípravou k této mystické skutečnosti.

Rudolf Steiner

GA 8